

Na Hitlerově straně

Naprosté minimum ruských historických prací, o komunistických ani nemluvě, se tváří, jako by do druhé světové války vstoupilo Stalinovo Rusko až s prvními německými výstřely v červnu 1941. Pravda je naopak, že se Stalin vydatně na válce podílel hned od prvních německých výstřelů v Evropě, přesněji v Polsku 1. září 1939. Co je k tomu vede, je evidentní, nechtějí přiznat, že Stalin plně dva roky věrně podporoval Hitlera a vydatně se zasloužil o hitlerovské dobytí Evropy.

Evropská válka začala hitlerovským přepadením Polska, Západ – Británie a Francie – na něj reagoval vyhlášením války Německu (3. září), Stalin se jakoby držel stranou a jistě si mnul ruce radostí. Čekal na vhodný okamžik, kdy se do války zapojí přepadením Polska z nechráněné východní strany. To se stalo 17. září (nejdříve, 15. 9., uzavřel příměří s Japonskem) a Rudá armáda zasadila bránící se polské armádě poslední a rozhodující úder.

Ve dvě hodiny v noci z 16. na 17. září 1939 si v Moskvě náměstek sovětského ministra zahraničí Molotova V. Potěmkin zavolal polského velvyslance v Moskvě W. Grzybowského a ve 3.15 hod. mu přečetl nótu, v níž mj. stálo: *„Německo-polská válka odhalila vnitřní bankrot polského státu [...] Varšava jako hlavní město Polska už neexistuje. Polská vláda se rozpadla a nevykazuje známky života. To znamená, že polský stát a jeho vláda přestaly existovat [...] Vycházejíc z této situace sovětská vláda pověřila vedení Rudé armády, aby vydalo vojskům rozkaz překročit hranice a vzít pod ochranu obyvatelstvo západní Ukrajiny a západního Běloruska. Sovětská vláda současně zamýšlí podniknout veškerá opatření, aby uchránila polský lid před nešťastnou válkou, do které ho uvrhli jeho šílení vůdcové, a zajistila mu klidný život.“*¹¹⁰ Grzybowski rozhořčen odmítl nótu přijmout, Potěmkinovi nezbylo, než aby ji na polské velvyslanectví v Moskvě doručil kurýrem.

Jen tak mimochodem: Rudá armáda nasadila do operace 466 516 vojáků (po válce sečetla 996 mrtvých a 2 002 zraněných¹¹¹), obsadila celé východní Polsko, sice zčásti ještě docela nedávno ruské, a zdůvodnila to průhlednou lží, že jde bránit většinu ukrajinského či běloruského obyvatelstva. Hned 1. listopadu moskevský Nejvyšší sověť připojil tyto části k Sovětskému svazu (2. listopadu pak východní Bělorusko), jistě „na věčné časy“, a nová sovětská správa okamžitě za-

110 G. Kaiser: Katyň, s. 18.

111 D. Glantz – J. House: Souboj titánů, Brno 2005, s. 39.

hájila systematické deportace představitelů tamní elity do hloubi sovětské říše – za tyto necelé dva roky to byl více než milion zatčených osob. Pronacistické proklamace a výzvy ke spolupráci s hitlerovským Německem zaplnily stránky sovětských novin. Např. Izvestije 30. září. 1939 v úvodníku psaly: *„Sovětský svaz a Německo, které se staly přímými sousedy, dostaly nyní dodatečný podnět k přátelským vztahům dobrého sousedství. Sovětský svaz a Německo, které svou dobrou vůlí odvrátily ve východní Evropě hrozbu války, považují po rozpadu dřívějšího polského státu výlučně za svůj úkol obnovit na tomto území mír a pořádek.“*¹¹²

Také další Stalinovy úspěchy byly viditelné.¹¹³ Ještě do konce roku 1939 donutil (s podporou Hitlera) všechny tři baltské státy k podpisu dohod o vzájemné „pomoci“ (s Estonskem 28. 9., s Lotyšskem 5. 10 a s Litvou 10. 10. 1939). Jejich součástí byl vynucený souhlas tamních vlád s ustavením ruských vojenských základů na jejich území. „Konečné“ řešení bylo jen otázkou vhodného času: v červnu 1940, Hitler tehdy zaútočil na Francii, obdržely všechny zmíněné vlády sovětské ultimátum (všechny „nedostatečně“ plnily podepsané dohody), musely vytvořit prosovětské vlády (tak to přesně „řešil“ Hitler v Rakousku v březnu 1938), ty „pozvaly“ další spřátelená sovětská vojska a 3.–6. srpna 1940 byla anexe dokonána.

Stejný trik, stížnosti na „utrpení“ vlastně ruských obyvatel a dřívější ruskou správu ohrožených území, uplatnil Stalin i vůči Rumunsku, tentokrát – opět za Hitlerova blahosklonného souhlasu – žádal Besarábii a severní Bukovinu (toto území Rusko ve své správě původně nemělo, ale takovou drobnost Stalin přehlédl), 26. 7. 1940 šlo do Bukurešti ruské ultimatum a hned za ním i Rudá armáda (28. 7.), 2. srpna už fungovala nová Moldavská sovětská socialistická republika.

Nejsložitější to měl Stalin s Finskem. První výzvu obdobného charakteru předložil Stalin Finsku 12. října 1939, obviňoval ho, že připravuje útok na Sovětský svaz anebo že bude sloužit jako nástupnický prostor pro sovětské nepřátele. Chtěl, aby hranice u Leningradu (dnešního Petrohradu) byla posunuta o 70 km na finské území (prý z bezpečnostních důvodů), aby Finsko dalo Sovětskému svazu větší část svého území na severu země a konečně odsouhlasilo vytvoření sovětské vojenské základny na svém území. Stalina jistě překvapila

112 J. W. Brügel: Stalin a Hitler – pakt proti Evropě, in: 150 000 slov, č. 24, s. 59.

113 E. Bojtár: Oloupení Evropy, Praha 1994.

finská záporná odpověď. Chvíli trvalo, než rozhodl, že si své „oprávněné“ požadavky vynutí zbraněmi, a 30. listopadu 1939 dal pokyn k přepadení Finska, z iniciativy byli ovšem obviněni Finové – tzv. zimní válka byla zahájena. Síly byly samozřejmě nevyrovnané, přesto byl svět překvapen úspěšností finské obrany. Všeobecně se rozšířilo mínění hlavně u vojenských odborníků, že Rudá armáda má velké nedostatky, asi byl touto myšlenkou ovlivněn i Hitler. Válka, která měla podle plánů trvat 12 dnů, se protáhla na několik měsíců a ukončila ji teprve druhá sovětská ofenziva, která soustředila na finské frontě velkou vojenskou převahu. Uvedeme jen, že Stalin i zde uplatnil Lenínův vzor, hned se zahájením válečných operací ustavil s pomocí finských komunistů i kolaborantů novou „lidovou“ vládu (v čele Finské lidové republiky stál komunista O. Kuusinen, který žil v Sovětském svazu) a ta hned požádala stalinskou vládu o pomoc. To byla jediná „legalita“ přepadení, což ovšem neoklamalo Společnost národů, která 14. prosince 1939 vyloučila SSSR ze svého středu, Stalin nařídil ten den bombardovat Helsinky. Nakonec byl 12. března 1940 podepsán vynucený mír, Finové byli donuceni přistoupit na Stalinovy požadavky, vojenskou základnu v zemi „pronajali“ na 30 let a na severu Finska byla ustavena Karelo-finská socialistická republika. Souhrnně tyto vojenské akce znamenaly, že do Sovětského svazu bylo v poměrně krátké době začleněno nových 23 milionů obyvatel i rozsáhlé území. Stalin se mohl cítit jako oprávněný dědic tradic ruských carů, vrátil Rusko do střední Evropy (a severní Bukovinu získal navíc), jen s Finskem mu celý plán nevyšel.

Jak to tak bývá, s úspěchy přicházejí také obtíže. Zdálo se naprosto samozřejmé, že Stalin vystaví nové obyvatelstvo stejnému tlaku jako ve vlastní zemi – začalo masové zatýkání elit, jejich vysídlování a zavírání do Gulagu. Jenže toto obyvatelstvo nebylo předem podrobno státnímu teroru a masovému tlaku, jinými slovy lidé se na rozdíl od ruských občanů většinou nezalekli a rozhodně se nehodlali podříditi bez odporu. Zahájili partyzánskou válku, která nepřestala do válečných časů, a i ti, kteří byli násilím vyvezeni, vydatně přispěli ke změně atmosféry v Gulagu. Rozhodně se nehodlali podříditi nadvládě kriminálníků v táborech, seskupovali se a pokud to bylo možné, začali se bouřit nebo utíkat. Celý smysl Gulagu byl náhle ohrožen.

Druhou skutečností bylo, že Stalinovy územní úspěchy byly realizovány za blahosklonné účasti Hitlerovy a ten chtěl rozhodně za svou účast nějakou odměnu. Především mu šlo o výhodné hospodář-

ské a obchodní smlouvy, v podstatě proměnil Stalinovo Rusko ve svou hlavní dodavatelskou zemi. Stalin se zavázal dotovat Hitlerovo válečné tažení Evropou nejen všemi dostupnými zdroji v SSSR, ale byl i zprostředkovatelem dodávek z jiných zemí i oblastí (v Evropě byla vůči Německu uplatňována blokáda). Vzájemný obchod se rapidně zvyšoval, např. jen za rok 1940 se export ze Sovětského svazu do Německa zvýšil ze 62 milionů rublů na 737 milionů rublů, tedy skoro dvanáctkrát.

Ale nejenom to, Hitler vyžadoval i politické projevy souhlasu a podpory. Každé jeho evropské vítězství doprovázel Stalin i moskevská vláda blahopřejnými prohlášeními, změnilo se zaměření a ráz sovětského tisku i propagandy (nyní byli nepřáteli Západ a demokracie obecně a hitlerovské Německo se stalo rázem přátelskou zemí a nacismus přátelskou ideologií¹¹⁴), Stalin se snažil vloudit i do politických paktů tehdejších agresorů. Koncem léta 1940 se např. jednalo o přistoupení Sovětského svazu k paktu tří, tj. smlouvě o vzájemné vojenské pomoci mezi Německem, Itálií a Japonskem. Měla charakter dělení světa a Stalin rozhodně nechtěl stát mimo. Hitler, jenž původně pozval do Berlína Stalina, vyložil podmínky účasti Molotovovi uprostřed listopadu 1940 (zaútočit na Británii směrem do Indie) a zároveň mu dal s sebou i oficiální nabídku k účasti. Stalin odpověděl vstřícně již 25. listopadu, podmínil však svou účast řadou požadavků (většinou se týkaly většího vlivu SSSR na Balkáně a v Úžinách).¹¹⁵ Hitler na Stalinův vstřícný

114 Celou sérii pronacistických řečí přednesl v tomto období Molotov. Západní státy byly pro něho agresory, přepadly Německo a na jeho nabídky k míru neodpovídaly, ani když se k nim připojil Sovětský svaz, mají tedy plnou odpovědnost za současnou válku – orientace na svržení nacistické vlády v Německu nepřichází v úvahu. 31. srpna 1939, když Nejvyšší sovět projednával přijatý pakt, Molotov mj. pravil: „Sovětsko-německou dohodu ostře napadly britsko-francouzský a americký tisk, a zvláště některé ‚socialistické‘ noviny [...] Někteří francouzští a britští socialisté osobně ostře odsoudili tuto dohodu [...] Tito lidé jsou rozhodnutí, že Sovětský svaz musí bojovat proti Německu na straně Británie a Francie. Člověk by se skutečně mohl ptát, zda se tito váleční štváči nezbláznilí. (Smích.) Podle sovětsko-německé dohody není Sovětský svaz povinen bojovat ani na britské, ani na německé straně. Sovětský svaz sleduje svou vlastní politiku, kterou určují zájmy sovětského lidu a nikoho jiného. (Hlasité ovace.) Jestli tito pánové mají tak neodolatelnou touhu jít do války, dobře, ať tedy jdou do války sami, bez Sovětského svazu. (Smích a potlesk.) Uvidíme, jací z nich budou bojovníci. (Hlasitý smích a potlesk.)“ A. Werth: *Od paktu po Stalingrad*, Bratislava 1968, s. 75.

115 V Molotovově nótě z 25. 11. 1940 Hitlerovi byly podmínky „rovnoprávnějšího partnerství“ formulovány následovně: „1. Německé jednotky budou okamžitě staženy z Finska, které podle dohod z roku 1939 patří do zájmové sféry Sovětského svazu. 2. Bezpečnost v Úžinách bude do několika měsíců zajištěna sovětsko-bulharským paktem o vzájemné pomoci... a zřízením základny sovětských pozemních a námořních sil v dosahu Bosporu a Dardanel... 3. Oblast na jih od Batumi

dopis však nikdy jasně neodpověděl, možná že i nabídka byla pouhou zkušební sondou. Od konce července se totiž v Berlíně pracovalo na plánu přepadení SSSR, a i když konečné rozhodnutí o útoku padlo až 12. prosince 1940, Hitler mohl být pro něj rozhodnut již dříve. Schválení plánu Barbarossa k realizaci (útok měl začít 15. 5. 1941) doprovodil Hitler výkladem, že Stalin je nespolehlivý partner, horečně se připravuje na napadení Německa, že stále něco chce (je nenasytý) a i jeho ideologie je nacismu nepřátelská.

Je samozřejmé, že i ve vnitřní politice nesesedl Stalin se založenýma rukama. Na první pohled se celý stát militarizoval a veškerý život byl stále více svazován. Tak např. v květnu 1940 se do armády i do diplomacie vrátily tradiční ruské hodnosti, v srpnu téhož roku byla zrušena funkce politických komisařů v armádě (byli nahrazeni zástupci velitele pro politické záležitosti, jejichž pravomoci byly omezeny), ale obdobné reorganizace bylo možné vidět všude. Většinou se mylně soudilo, že reorganizace je jistou cestou ke zlepšení poměrů, je samozřejmé, že ve většině případů tomu tak nebylo. I tajná policie doznala podobné organizační změny, v únoru 1941 vznikl nový lidový komisariát státní bezpečnosti (ruská zkratka NKGB), čekalo se od něj, že policejní dohled bude zdokonalen. Vydatně se zpřísnilo i pracovní zákonodárství, od června 1940 bylo možné postavit před soud jakéhokoli pracovníka za nesplnění plánu a neomluvená směna se nyní trestala dvěma až čtyřmi měsíci nápravných prací. Na druhé straně Stalin nařídil omezit protináboženskou propagandu. Přípravy na válku byly vidět na každém kroku, ostatně se jimi zdůvodňovaly i závažné zásahy do národohospodářských plánů, které jinak byly nedotknutelným zákonem. Jenže papírové hospodaření už mělo za sebou velké zkušenosti a co se vykazovalo, rozhodně nebylo možné najít i na místě.

Z hlediska přípravy na válku se Stalin postaral o mnohé potřebné záležitosti. Zvýšil vydatně množství finančních prostředků, které šly přímo do armády, v roce 1938 stát vydával na armádu 23 miliard rublů a v roce 1940 to již bylo 57 miliard. Ruský válečný průmysl byl alespoň na papíře schopen za rok vyrobit šest tisíc tanků a asi 10 000 letadel i kvalita výrobků, které vesměs vznikly v německé koprodukcii, byla velmi dobrá, šlo např. o tanky T-34 či letadla Il-2 apod. Ozbrojené síly SSSR výrazně narostly, v létě 1941 Rudá armáda disponovala skoro počtem 5,4 milionu vojáků, z nichž asi tři miliony byly připraveny na

a Baku ve všeobecném směru k Perskému zálivu bude uznána za centrum aspirací SSSR.“ K. Durman: Popely ještě žhavé I., s. 59.